

Asia: VN/22315/2023

Lausuntopyyntö: menettämisseuraamuksia koskevat lainsäädäntömuutokset, työryhmän mietintö

Direktiivin sisältö ja suhde Suomen lainsäädäntöön

Mitä huomioita teillä on direktiivin sisällöstä ja suhteesta Suomen lainsäädäntöön?

Työryhmä on hahmottanut hyvin direktiivin suhteen Suomen lainsäädäntöön. Minulla ei ole mitään huomautettavaa työryhmän kannanottoihin. Analyysi on varsin yksityiskohtainen ja siksi hieman vaikeasti luettava.

Keskeiset ehdotukset

Rikoshyödyn poisottamisessa vaadittavan näyttökynnyksen alentaminen ja ehdotettu näyttökynnys

Näyttökynnyksen alentaminen on perusteltua, koska kysymys ei ole rankaisemisesta. On kuitenkin todettava, että termi "on syytä olettaa" asettaa näyttökynnyksen varsin matalaksi. Matalaa näyttökynnystä kompensoisi se, että näyttötaakka pykälän edellytysten täyttymisestä olisi syyttäjällä. Syyttäjän pitäisi esittää uskottavaa selvitystä niistä seikoista, joiden perusteella olisi syytä olettaa omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä. Näin minä tulkitSEN esitetyn pykälän ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n yhteensovittamista, vaikka menettämisseuraamus ei ole rangaistusseuraamus. Korkein oikeus on pakkokeinoja koskevissa ennakkoratkaisuissaan (KKO 2020:16 ja KKO 2024:20) muun muassa korostanut hakijan velvollisuutta esittää vaatimuksen tueksi konkreettisia seikkoja. Vastaajan niin kutsuttu selitystaakka voi vaikuttaa syyttäjän näyttötaakkaa alentavasti, niin kuin työryhmäkin kirjoittaa. Jo termi "selittämätön" viittaa vastaajan velvollisuuteen esittää selvitystä omaisuutensa alkuperästä. Nyt esitetty näyttökynnys vastaa pakkokeinolaissa käytettyä näyttökynnyksen määrittelyä. Uusi rikoshyötysäännös soveltuisi vain tapauksiin, joissa on aloitettu esitutkinta taloudellista hyötyä tuottavasta rikoksesta. Selittämättömän omaisuuden menettäminen olisi viimesijainen vaihtoehto ja soveltuisi tapauksiin, joissa ei ole mahdollista tuomita menettämisseuraamusta hyödyn tai laajennetun hyödyn menettämisen säännöksiEN perusteella. Pidän esitettyä sääntelyä kokonaisuutena arvioiden hyväksyttävänä.

Rikoshyödyn poisottamista koskevan menettelyn ottaminen käyttöön rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella

Olen tässä suhteessa työryhmän kannalla. Rikoshyödyn poisottaminen olisi mahdollista ilman, että vastaajan todettaisiin syyllistyneen rikokseen. Rikoshyödyn menettäminen on kuitenkin sidottu

oletettuun rikolliseen menettelyyn ja on turvaamistoimenakin rikosoikeudellinen seuraamus. Kuulutusmenettelyn käyttöönotto olisi esityksen mukaan mahdollinen oikeudenkäynnin ilmeisissä karttamistapauksissa. Kyseessä olisi perusteltu poikkeama rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä. Rikoshyödyn poisottamista helpottaa vanhentumisajan jatkaminen 15 vuoteen. Esitetty RL 10:3a tullee sovellettavaksi esimerkiksi tapauksissa, joissa syyte ei tule toteennäytetyksi, syyteoikeus on vanhentunut tai vastaajaa ei saada haastetuksi vastaajaksi rikosoikeudenkäyntiin.

Rahanpesuun liittyvän rikoshyödyn takaisinsaamisen tehostaminen

Työryhmän esitys on hyvin perusteltu. Tehostaminen voi olla omiaan lisäämään rahanpesurikoksen riskejä tekijän näkökulmasta ja myös takaamaan sen, ettei rahanpesu ole kannattavaa.

Laajennettu hyödyn menettäminen

Laajennetun hyödyn menettämisen ulottaminen laittomaan tuontitavaraan ryhtymiseen on perusteltu esitys. Esityksessä on hyvin avattu sitä, millaisiin tapauksiin menettämisseuraamus ulottuisi, erityisesti esirikosta silmällä pitäen.

Rikoshyödyn jäljittäminen ja tunnistaminen

Esitys on kaikilta osin perusteltu. Rikoshyödyn jäljittämisessä ja tunnistamisessa on paljon tehostamisen varaa, niin kuin työryhmäkin on todennut. Hyödyn jäljittämistä tehostaa se, että vaatimuksen esittämisen 15 vuoden vanhentumisaika alkaisi esitetyn RL 10:3a §:n tapauksissa esitutinnan aloittamisesta tai takavarikosta. Esitetty erillislaki on omiaan tehostamaan rikoshyödyn jäljittämistä ja tunnistamista. On kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että toimivaltuudet on riittävän selvästi määritelty niin, että vältetään viranomaisten välisiltä toimivaltariidoilta. Tässä suhteessa koulutuksella on merkittävä asema.

Omaisuuksien hallinnointi

Esitys vastaa direktiivin vaatimuksia ja ulosottolaitos on luonteva taho hoitamaan omaisuuden hallinnointia.

Hyödyn menettämisen ja asianomistajan vahingonkorvauksen suhde rajat ylittävissä tilanteissa

Esitetty uusi sääntely on tarpeen vaatima, mutta varsin monimutkaista ja yksityiskohtaista. Minulla ei ole esitettävänä, miten sääntely saataisiin esitettyä selkeämmäksi. Voi olla, ettei sääntely tule kovin usein sovellettavaksi.

Menettämisseuraamuksen ja ennallistamisen suhde ympäristörikoksissa

Työryhmän lähtökohta on oikea mutta kenties liian vastaajamyönteinen. Olisi syytä rajata ennallistamisen kustannukset menettämisseuraamusta vähentäviksi vain tilanteisiin, joissa ennallistamisen kustannukset on suoritettu ennen oikeudenkäyntiä. Esityksen perusteella tosin jälkikäteen maksetut ennallistamiskustannukset olisivat vähennettävissä vain, jos ne on ylipäättään suoritettu. Siinä suhteessa esityksen mukainen sääntely selkiyttäisi oikeustilaa niin, ettei suorittamatta olevia (oletettuja) ennallistamiskustannuksia voisi vähentää menettämisseuraamuksesta rikosjutussa ennakollisesti. Esitys on perusteltu siitä lähtökohdasta, ettei menettämisseuraamus saa muodostua rangaistukseksi. Ennallistamiskustannusten vähentäminen jälkikäteen olisi kuitenkin harkinnanvaraista, esitetyn säännöksen sanamuodon perusteella ("voidaan").

Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon ja muiden rikokseen liittyvien vaatimusten yhteensovittaminen

Esitys selkiyttäisi vallitsevaa oikeustilaa ja parantaisi rikoksesta vahinkoa kärsineen asemaa.

Vaikutukset

Miten kommentoitte mietinnön arvioita ihmisiin kohdistuvista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista?

Esitys sisältää monipuolista punnintaa tässä suhteessa. Yhteiskunnan näkökulmasta on tärkeää, ettei kukaan hyödy rikoksella. Rikoshyödyn poisottamisen tehostaminen on myös kriminaalipoliittisesti perusteltua. Rikoshyödyn poisottamista voidaan tehostaa, kun samalla huolehditaan siitä, että menettely takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusedellytykset. On myös syytä pitää huolta siitä, ettei hyödyn menettäminen loukkaa rikoksesta vahinkoa kärsineen mahdollisuutta saada lainmukainen vahingonkorvaus. Näitä tavoitteita on sovitettu esityksessä yhteen asianmukaisesti. Myös menettämiskaavan vanhentumisaikojen varsin radikaali jatkaminen on omiaan tehostamaan rikoshyödyn menettämisseuraamuksen toteuttamista.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita vaikutuksista viranomaisten toimintaan?

Arviot vaikuttavat perustelluilta, vaikka kustannusvaikutukset perustuvat enemmänkin oletuksiin kuin tilastoihin. Kuulutuksen käyttämisen mahdollisuus vaadittaessa pelkästään menettämisseuraamista olisi omiaan helpottamaan viranomaisten toimintaa. Esityksessä kuulutuksen käyttäminen olisi mahdollista tapauksissa, joissa vastaaja ilmeisesti karttaa oikeudenkäyntiä. Kuulutuksella haastetun oikeusturvasta olisi huolehdittu mahdollisuudella saattaa asia uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Velvollisuus aloittaa esitutkinta kiireellisesti tietyissä tilanteissa (liittymä järjestäytyneeseen rikollisuuteen) voi aiheuttaa ongelmia tilanteessa, jossa esitutkintaviranomaiset ovat jo nykyään vahvasti ylityöllistettyjä. Yhden jutturyhmän kiireellinen esitutkinta siirtää voimavaroja muiden rikosten tutkinnasta kiireellisten juttujen tutkintaan. Tämä on tosiasiana otettava vakavasti huomioon. Lisävoimavarojen saamisen varaan ei kannata laskea mitään nykyisessä valtiontalouden tilassa. Kiireellisyysvaatimus koskisi myös alle 15 - vuotiaan tekijän rikollista menettelyä. Viittaus rikollisen teon esitutkintaan saattaa olla lakiteknisesti perusteltua. Viittausta esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 2 momenttiin ei ole yksityiskohtaisissa perusteluissa nimenomaisesti käsitelty.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita taloudellisista vaikutuksista?

Viitaan vastaukseen edellisessä kohdassa. Taloudellisia vaikutuksia ei voida kovin tarkoin laskea. Panostusten rikoshyödyn takaisinmaksamiseen voidaan kuitenkin olettaa tuottavan valtiolle tuomittuna rikoshyötynä sellaisia määriä, että uudistus olisi myös taloudellisesti perusteltu. Kaikkea ei sitä paitsi voi laskea rahassa. Rikoshyödyn konfiskoinnin tehostuminen voi ajan kanssa olla omiaan vankistamaan ihmisten luottamusta siihen, etteivät sääntöjä rikkovat saa perusteettomia hyötyjä lakia noudattaviin verrattuna. Tätä rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävää vaikutusta ei voida numeerisesti mitata, mutta se on kuitenkin otettava huomioon.

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte ehdotuksilla olevan?

On oletettavaa, että esitys tehostaa viranomaisten yhteistyötä rikoshyödyn takaisin saamiseksi. Esitys vaikuttaisi myönteisesti myös kansainväliseen yhteistyöhön rikoshyödyn poisottamiseksi.

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Miten kommentoitte muita toteuttamisvaihtoehtoja (mietinnön jakso 5)? Millaisia vaikutuksia niillä olisi?

En pidä vaihtoehtoisia toteuttamisvaihtoehtoja käyttökelpoisina. Näyttökynnys on jo nyt alhainen ja erillinen (rikosoikeudellisesta menettelystä poikkeava) menettämisseuraamusprosessi olisi huonosti sovitettavissa suhteessa voimassa olevaan sääntelyyn. En näe tarvetta uudelle konfiskaatiomenettelylle. Rikosoikeudenkäyntimenettelystä poikkeava ulkopuolinen menettely olisi omiaan sekoittamaan varsin selväpiirteistä jakoa rikosasioihin ja riita-asioihin. Ei ole järkevää säätää kokonaan uudenlaisesta menettelystä siksikään, että uusi menettely tulisi oletettavasti koskemaan harvalukuista juttumäärää.

Onko jokin muu tapa, jolla esityksen tavoitteet voitaisiin toteuttaa?

Käsittääkseni muuta tapaa toteuttaa esityksen tavoitteet ei ole esitettävissä.

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

Esitys on tältäkin osin hyvin perusteltu.

Olen erityisesti kiinnittänyt huomiota viranomaisten välistä tietojenvaihtoa ja henkilötietojen käsittelyä koskevaan sääntelyyn. Pidän esitettyä sääntelyä perusoikeuksien näkökulmasta hyväksyttävänä.

Lakitekniset huomiot

Lakitekniset ja muut yksityiskohtaiset huomionne lakiehdotuksista ja niiden säännöskohtaisista perusteluista (jakso 7)?

Sääntely olisi lakiteknisesti aika monimutkaista ja yksityiskohtaista. Esitettyjen säännösten kieliasuun ei ole huomauttamista.

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

-

Kyseessä on poikkeuksellisen perusteellinen työryhmämietintö. Mietinnön vaikeimmin hahmotettava osio on erittäin yksityiskohtainen vertailu direktiivin ja suomalaisen sääntelyn välillä. Uutta sääntelyä koskeva lakiteksti ja sen perustelut ovat helpommin avautuvia mietinnön kohtia.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto